

HÁROM ARANY-LEVÉL

1.

Arany levele Ballagi Mórhoz

A Ballagi Aladár-hagyaték Arany-relikviái szerteszóródtak. Azokról az akadémiai pírseletekről pl., amelyek Londonba kerültek Sidenhez, a Chiltern Art Gallery tulajdonosához,¹ a fotokópiák alapján megállapítottam, hogy szintén innen valók. Ballagi Mórhoz írt levele 1855. április 16-ról, amelyben elküldte a Hatvani-verset² a Protestans Naptárba, hozzám jutott.³

Ennek előzménye az a levél, amelyet a Tiszántúli Ref. Egyházkerület Nagykönyvtára szerzett meg a Ballagi-hagyatékból (jelzete: R.2268.). Ezzel a levéllel küldte el Arany Kecskemétre *A bajusz* című költeményét a Protestans Naptár I. kötete számára.⁴ Jelentősége, hogy nyilatkozik benne verséről, amelynek tárgyát kétségtelenül a nagyszalontai néphagyományból vette.⁵ Arany — mint olvasható a levélben — visszakérte kéziratát, de aligha kapta meg, mert hagyatékában nem volt található.⁶

A levélből az is kiténik, hogy Arany a felesége részére olvasmányul a névtelenül megjelent, legfrissebb Jósika-regényeket kölcsönzi Ballagitól.

A levél szövege a következő:

Tisztelt Collega ur!

Valahára beváltom ígéretemet. A vers talán hosszú is: de szorítsa be; rövid sorok levén két hasábra is nyomhatni. A tárgy nem valami föllengős: de azért megjárja a népcumicum terén: s morálja is megvan, habár nem „tanmodorban” adva elő. Nőm köszöni a „Gordiusi csomót”,⁷ rövid nap köszönettel visszaküldi s akkor majd kérni fogja a „Zöld vadászt”.⁸

Szives üdvözlés mellett
NKörös, aug. 12. 1854.

tisztelő barátja
Arany János

U.i. A kéziratot röstelvé letisztázni, később majd visszakérem.

2.

Arany levele Tóth Lőrinczhez

Szalay József, egykori szegedi rendőrfőkapitány és bibliofil kézirat-gyűjteményének sorsa hasonló a Ballagéhoz. Vásárlók kezén széthullott.

Nála volt Tóth Lőrincz hagyatéka is. Löw Immanuelnek 1900. június 17-én írt levele pl. e sorok írójához került. Arany János leveleiből kettő az MTA kéziratárába, egy a Petőfi Irodalmi Múzeumba jutott. Ezeket Miklós Róbert nemrégiben közölte.⁹ Innen tette közzé Aranynek valószínűleg utolsó versét is, amelyet a költő abban a hitben írt, hogy Tóth Lőrincz 70. születésnapját ünnepli.¹⁰

Mint hogy az eddig feltalálható első levél 1864-ből való, Miklós úgy gondolta, hogy „ismeretségük csak Aranynek Pestre való költözésével kezdődhetett”.

Goldmann György egyetemi hallgató ajándékaképp tulajdonomban van egy eddig ismeretlen Arany-levél Tóth Lőrinczhez, amelyet Nagykörösről írt 1855. augusztus 8-án. Kapcsolatuk tehát korábbi.

¹ SCHEIBER SÁNDOR: Arany Jánosé-e a Londonban talált verse? *Élet és Irodalom*. VIII. 1964. 8. sz. Azóta az OSZK vásárolta meg őket.

² A mondáról most újabb, gazdag irodalom olvasható: BÁN IMRE—JULOW VIKTOR: Debreceni diák-irodalom a felvilágosodás korában. Budapest 1964. 28—47, 231—235; REJTŐ ISTVÁN kitérő jegyzetei: Mikszáth Kálmán Összes Művei. XXXV. Bp. 1965. 340—346.

³ SCHEIBER SÁNDOR. ItK LXI. 1957. 280—281.

⁴ Protestans Naptár. I. Pest 1855. 32—38.

⁵ SZENDREY ZSIGMOND: MNGy. XIV. Budapest 1924. 249—250, 359.

⁶ Arany János ÖM. I. Bp. 1951. 482.

⁷ Pest 1853.

⁸ Pest 1854.

⁹ MIKLÓS RÓBERT, A Petőfi Irodalmi Múzeum Évkönyve. Bp. 1963. 163—168.

¹⁰ L. HOZZÁ SCHEIBER SÁNDOR, Magyar Nyelvőr. LXXXVIII. 1964. 210.

A levél kétféle. Első lapján van a szöveg, a negyedik a címzés, bélyeg, a nagy-körösi és pesti postabélyegző s Arany viaszpecsétje, benne A. J. betűk.

Arany válaszol Tóth Lőrinc verskérő levelére. Kiderítettük, hogy a széles tevékenységű közéleti férfi¹¹ ezúttal naptár szerkesztésére készült. Ez a Nemzeti Képes Naptár, amelyből két évfolyam jelent meg.¹² Egyedül a Magyar Néprajzi Múzeumban található belőlük példány.

A költő beváltotta ígését. Az I. évfolyamba¹³ elküldte *Zács Klára* c. balladáját (44–45. l.). Rajta kívül a neves írók közül Bérczy Károly, Jókai, Jósika, Tompa és Vörösmarty szerepelnek, az utóbbi *A vén cigánnyal* („Vörösmarty legutóbbi költeménye”). A II. évfolyam számára¹⁴ Arany három költeményt is küld (22–24. l.: Arany János kisebb költeményeiből. I. *Ágnes asszony*. II. *Szöke Panni*. III. *Eryhülés*.). A 32. lapon műveiből négy szentencia is szerepel az „Emlékkönyv-virágok” között.

A levél tehát az I. évfolyam előmunkálataihoz kapcsolódik. Szövege így hangzik:

Igen tisztelt honfitársam!

Bocsásson meg Kegyed, hogy előbbi levelére maig sem válaszoltam; mert ez épen nem tiszteletlenségből történt, hanem, mivel üres ígéretet nyújtani nem akartam, azon reményben, miszerint rövid nap a felszólításnak eleget tehetek. Azonban csalatkoztam: e prósa napj nyűg, mely alatt kivált most az iskolai év vége felé, vesződnöm kelle, épen nem volt kedvező a nálam különben is gyér inspiratióra; pedig annyi felé vagyok adós, hogy ugyan sokat kellene dolgoznom, ha minden ígéretemet beváltani akarnám. Nem akarván tehát adósságim számát egy ujjal tetézni, bár mennyire ohajtok, kivált Kegyednek, nem Heckenastért, kit különben tisztetek, hanem saját magáért ily csekély szolgálatot tenni, a választ akkorra halasztám, mikor egyszersmind küldhetek valamit. De most, nehogy embertelennek, vagy gőgösnek láttassam Kegyed előtt, nem mulaszthatom el a felelést. Immár szünnapjaink lesznek, tán valahova ki is rándulok, elszórakozom, s kedélyem az egyhangúságból kivetkezvén,¹⁵ impulzust nyer valamire, hogy dolgozhatom: akkor Kegyed lesz egy az elsők közül, kiknek szolgálni fogok. Igyekszem, hogy ez ne maradjon későre; addig is fogadja Kegyed legszívesb üdvözetemet!

NKörös, aug. 8. 1855.

tisztelő barátja
Arany János

Címzés:

Tekintetes
Tóth Lőrincz h. ügyvéd ur-
nak tiszt.

Pest
Uri utca 2. szám

3.

Arany levele Péter Déneshez

Péter Dénes (1837–1904) Arany tanítványa volt Nagykörsön. Az 1853/54. tanév első felében ezt írja az akkor VIII-os gimnazistáról Arany: „Kítűnő. Fogalmazása értelmes, folyékony, ékes és bő. Éles és termékeny elme, magát magánzorgalommal is műveli. Előadása igen kellemes és jól hangsúlyozott.” A második félévben meg ezt: „Kítűnő. Fogalmazása igen folyékony, érett és ékes. Előadása szónoki. Bő irodalomtörténeti és aesthetikai ismerete van.”¹⁶ Bécsben és Pesten hallgatott jogot, de gazdálkodó lett örökölt birtokán, szülőhelyén, Kiskunhalason. Az irodalomhoz azért nem lett hűtlen. *Kiséri* néven írt.¹⁷ *Jókedvemből* címmel humoros elbeszélései jelentek meg 1889-ben s a Borsszem Jankóban Tolyáss Dániel kasznár úr több levelének ő a szerzője.¹⁸ Ide iskolatársa, Ágai Adolf invitálta, akitől sok levél található a Péter-hagyatékban. Ezt Dr. Vargha Zoltán ny. igazgató — Vargha Gyula költő fia — őrzi.

¹¹ VÉCSEY TAMÁS: Tóth Lőrinc emlékezete. Bp. 1903.

¹² LAKATOS LÁSZLÓ: Tóth Lőrinc. (1814–1903). Győr 1933. 61. Az évszámok pontatlanok.

¹³ Nemzeti Képes Naptár. 1856-dik szökö évre. Szerkesztik: TÓTH LŐRINCZ, BRASSAY SÁMUEL ÉS GALGÓCZI KÁROLY, I. Pest, Landerer és Heckenast [1856]. 340 lap.

¹⁴ Nemzeti Képes Naptár. 1857-dik közönséges évre. Szerkeszti, jeles írók hozzájárulásával TÓTH LŐRINCZ, II. Pest, Landerer és Heckenast [1857]. 328 lap.

¹⁵ Eredetileg így kezdte a szót: „kijő” s javította.

¹⁶ BENKÓ IMRE: Arany János tanársága Nagy-Körösön. Nagy-Körös 1897. 178.

¹⁷ HEGEDŰS ANDRÁS nem sorolja fel őt Arany tollforgató tanítványai között (Arany János a katedrán. Bp. 1957. 147.).

¹⁸ SZINYEI JÓZSEF: Magyar Írók. X. Bp. 1905. 838–839; VÁNYI FERENC: Magyar Irodalmi Lexikon. Bp. 1926. 646–647.

Innen közöljük Arany levelét is, amelyben megköszöni volt tanítványa figyelmes-ségét. Valószínűleg szárnyasokat küldött, ahogyan egy másik tanítványa, Abonyi Lajos, sajátmaga természetete dinnyét, amelyet Arany verses szerkesztői üzenetben nyugtázott.¹⁹
A levél így hangzik:²⁰

Kedves öcsém uram,

Vettem a szives küldeményt, mely a „hálás növendékeknek” igazán becsületére válik. „Nőjenek is nagyra!” folytatom én tovább; ön pedig fogadja köszönetemet, s a meleg kézszerítést, melylyel maradok
Buda-Pest 1881. febr. 6.

volt tanára és
őszinte barátja
Arany János

Vargha Zoltán tulajdonában van a „Ballada az elűzött és visszatért grófról” kézírata is,²¹ valamint a Toldi szerelme első kiadásának egy példánya, nagyatyjának szülő e tömör dedikációval:

„Szász Károlynak
e munkával egyidős
állandó barátsága emlékeül,

Arany János

József Farkas

IWAN GOLL ÉS GÁBOR ANDOR LEVELE BARTA SÁNDORHOZ

Barta Sándor, a két világháború közötti magyar szocialista irodalom emigrációs ágának egyik kiemelkedően tehetséges, tragikusan befejezetlen életművű alakja. A húszas években hozza írt, alább közreadott két levél fontos adalékokat szolgáltat Barta irodalmi kapcsolatairól, figyelemre méltó megállapításokat tartalmaz költői munkásságáról és külön érdekességük, hogy mindkét levél írója erőteljesen hatni kíván Barta irodalomszemléletére, irodalmi orientációjára is. Ugyanakkor e levelek jellegzetes dokumentumok íróik személyét illetően is. Iwan Goll német nyelvű levele eredeti kézírású; Gábor Andor levele gépirás, de megszólítása és aláírása kézírású. Mindkét levél a moszkvai Gorkij Világirodalmi Intézet Archivumában található.¹

1.

P...²

Mein lieber Alexander Barta

Herrlich herrlich die Gedichte, die Sie mir gesandt haben. Aber wie schade: zu spät! Ich verfluche den Kalmer, der mir solche starke Sachen, wie ich Sie in ganz Europa nicht kenne, vorenthalten hat. Wie gern hätte ich z. B. den „Gehenkten” genommen! Und wissen Sie, dass *ich* diese Verse alle aus dem Deutschen und Französischen übersetzen müsste? Das war ziemlich gefährlich, man weiss nie, wie weit man das Original betrügen kann.

Auch die Gedichte der mir bisher ganz unbekanntem Elisabeth *Ujvári* sind gross gesch...t. Ich werde aber vielleicht versuchen, einige von Ihren Manuskripten in Zeitschriften hier bakannt zu geben.

„Weh”³ will ich für „Clarté” übergeben, die eine grosse Aktion für Russland unternimmt.

¹⁹ Ezt már ÁGAI ADOLF megírta: Új hantok. Budapest 1906. 173. Ennek ismerete nélkül felújította BISZTRAY GYULA, It XLIX. 1961. 458–459.

²⁰ 1864-ben Arany invitálja Péter Dénest — egy szerkesztői üzenetben — a Koszori írógárdájába, tréfásan utalva írói álnévre: „Tiszteeljük *Kiséri* urat, ha él még; küldhetne valami tárcába (nem pugillarisba) valót” (Arany János ÖM. XII. Bp. 1963. 252. NÉMETH G. BÉLA jegyzete: 576.).

²¹ Arany János ÖM. I. Bp. 1951. 509.

¹ Fond 83. No. 61. és 69. — A leveleket a moszkvai Gorkij Világirodalmi Intézet engedélyével közöljük.

² A levél e része sérült, s keltezése nem olvasható, bizonyos azonban, hogy Párizsban, 1922 szeptember-októberében íródott, mivel Barta Sándor bécsi folyóirata, az Akasztott Ember 1922. november 1-i száma említést tesz Goll dadaizmus-ellenes leveléről, és idézi annak egyik, e levél egy részletével egyező, jellegzetes mondatát. — Itt jegyezzük meg, hogy a levél szövegében további három szó vált olvashatatlanná, e hiányokat pontozással jelezzük. A szöveg idegenszerű németségét nem javítottuk.

³ Barta Sándor 1922-ben, „az orosz éhínség napjaiban” írt *Jaj* című költeménye felháborodottan ítéli el a szovjetellenes intervenciót.